

Modern Şehirlerde Mezarlıklar

Şehir; değişimi ve gelişimi simgeler. Şehri şehir yapan kütüphaneler, müzeler, saraylar, tarihi yapılar, camiler ve mezarlıklar gibi çok mühim eserler ve yerler söz konusudur. Bunlar içinde mezar, ölümü simgeler. “Burası” ve “ötesi” arasında bir “eşik”tir. Mezarlık ise; “ölüler yurdu” olmasından ziyade şehrin ve insanının sürekli yenilenen ve değişen hafızasını hissettiren anlam yüklü bir yerdir. Şehrin varlığını teneffüs ettiren özelliklerin başında mezarlıklar gelmektedir. Dikkat edilecek olursa; “...mezarlıklar? Kimilerinin yanlarından geçerken ürpertiye rağmen bir şehir hakkında bilgi alınabilecek en özel mekânlardır. Birer açık hava müzesi ya da şehir kütüphanesidir diyebiliriz onlar için.”¹

Aynı zamanda bir toplumun ahvalini, rengini ve oluşumunu en iyi ifade eden yerlerdir mezarlıklar. İnsanı bazen derin bir hüzne ve sessizliğe, bazen de farklı, tebessüm yüklü aydınlık bir düşünce iklimine doğru sevk eden mekânlardır. Bir başka ifade ile şu geçici dünya ile ebedi hayatın meydanı olan ukba’ya hazırlık için özünde birçok hikmetleri barındıran bir geçiş kapısı olarak şehirlerin hafızasıdır mezarlıklar ve mezar taşları. Yanlarından geçerken insanı farklı düşüncelere yönlendiren, dışarıdaki hayatın akışı ile iç içe olmayı sağlayan üslup harikasıdır. Bakmasını bilene, göz nuru ve sanat ruhunu yansıtan yönleriyle insanları aydınlatır.

“Şehirler mezarlıkla birlikte kurulur. Mumford; canlıların şehrinde önce ölülerin şehri vardır, derken hayatın esasen mezarlıkla inşa olunan bir mirasa dayandığını ve onun bir hafıza mekânı olduğunu teyid eder (Mumford 2007, 18). İnsanların ölülerini gömme ihtiyacı ve mezarlık şehrinde teşekkül sebebidir. Ölüler şehrin asıl ve kadim sakinleri olup, yaşayanlar ise şehri geçmişleriyle sahiplenirler.”²

Modern Şehir

Modern şehir; çağının şartları ve imkânları ölçüsünde insanların bu dünyasını önceleyen yapılaşmalar ekseninde oluşmaktadır. İnsanlara, öteki dünyasını hatırlatıcı şeyleri dışında tutarak yapılaşmaya özen gösterilen yer, modern şehirdir. Modern düşüncenin bakış açısı, ölümü ve ölüm ötesi hayatı ötekileştirmek, insanı kalabalıklar içerisinde yalnızlaştırmaktadır adeta. Dolayısıyla modern şehrin mimari kültürü içinde mezarlıklar, görülebilen yerlere değil daha çok görülemeyen yerlere terk edilmişlerdir. Tıpkı modern alış-veriş merkezlerinin en gözükmeyen yerlerinde mescid mabetlerinin yapılmış olmaları gibi! Hâlbuki toplum olarak bizim klasik mimarili şehirlerimizde ve mimari yapılanmalarında hayat ve ölüm iç içedir. Yaşayanlara yaşamayanlardan ibretli dersler alabilme imkânlarını klasik şehir sunmaktadır. Bakıldığında görülecektir ki, mezarlıklar klasik şehirlerin içindedirler. Türbeler, hazineler hep camilerle iç içe aynı avlunun içinde yer almaktadırlar. Yani hayatın içindedirler.

Mezarlık Şehri: Eyüp Sultan

Buraya kadar ifade etmeye çalıştığımız mesele hakkındaki en mühim örneğimiz “Eyüp Sultan”ın bir “mezarlık şehri” olduğu gerçeğidir. Bunun böyle olduğunu giderek, görerek,

yaşıyarak ve tesbit ederek ortaya koyabilmekteyiz. Dini ve milli, tarihi ve edebî mimari yapılaşma örneklerini bütün özellikleriyle ve güzellikleriyle sergilemektedir, mezarlık şehri Eyüp Sultan.

Eyüp Sultan şehrinde “sahabe eşliğinde mahşere yürüyüş” seyr ü temaşasını ve manevi atmosferini yaşayabilmek pekâlâ mümkün olabilmektedir. Türk toplumu olarak kendi kültür ve sanat kodlarımızı, kendi milli ve dini geleneklerimizi ve göreneklerimizi yaşadığımız şehre bir “mühür” gibi kayıtlayabilmeyi başarabilmişizdir. Şehir ve hayat düzenimizi bu çizgiler çerçevesinde düzenleyebilmişizdir. Ecdat yâdigârı mezarlık şehri Eyüp Sultan örneğinde görüldüğü gibi. Modern şehirlerde “son dönem mezarlıklarında eski sanat ruhu ve estetik kaygı hissedilmemekte, buraların sadece ölünün yattığı yerin kaybolmaması için çok defa mermerden yapılan belli bir üslubu olmayan mezarlarla doldurulduğu görülmektedir.”³

Yaşanan şehir mekânlarının “harici belleği”ni mezarlıkların oluşturduğunu bilmemiz gerekmektedir. Yaşamayanların hatırlanmaya değer hatıraları kendi kültürel kodlarıyla beslenmiş hatıralardır. Yaşayanların tefekkür ufkunu genişleten, iki dünya eksenli yaşama hassasiyetini geliştiren muazzam ve muhteşem mekânların mezarlıklar olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Meselâ; “Eyüp Sultan Mezarlığı, Osmanlı hat sanatının en ilginç örneklerini barındırması ve Osmanlı klasik mezar taşlarının çeşitliliği bakımından oldukça önemlidir.” Ya Eyüp Sultan Mezarlığı nasıl unutulur? Fevkalade bir sessizliğe gömülmüş aristokratik bir mahalle gibi uhrevi bir hüznle beraber dünyevi bir hürmet hissini ilham eden bir mezar şehridir. İstanbul’un başka hiçbir yerinde ölüm tasvirini güzelleştiren ve korkmadan seyrettiren Müslüman sanatı bu kadar zarafette gözler önüne serilemez. Dudaklarda hem dua hem tebessüm uyandıran hüzn ve zarafet dolu bir kabristan, bir saray, bir bahçe, bir mabettir bu.” “Edmondo de Amicis”⁴ Mezar şehri Eyüp Sultan örneği şahsına münhasır mana yüklü, manevi soluklu muazzam bir nümune-i imtisaldir.

Hâsılı

Kabirler, şehri şehir yapan mihenk taşı hükmündedir. Kabirleri bağrında barındıran mezarlıklar; şehirlerin tanınmasına, kültür atlasının ortaya çıkmasına vesile birer hafıza konumundadır adeta. Şanlı ecdadımız “ölülerin yurdu”na “kabristan” demişlerdir. Mevlevîlere göre “sessizler diyarı”dır. “Hayat ile ölüm arasında ince bir çizgi var. Mezarlıklar, şehrin yani hayatın bir yansıması. Hayat devam ediyor. Ölüler kabir ve türbe olarak ve pencereci, ağaçlıklı, cennet mezarlıklarında topluca var olmaya devam ediyor; taşları yazı ve biçimleri ile buna şahitlik ediyor. Geride kalanlar ise duaları, ziyaretleri, söylenceleri ile onları hayatlarının ve şehrin bir parçası halinde tutuyor.

Osmanlı İstanbul’unda mezarlıklar güzeldir, çünkü şehirlilerin ve şehrin hafıza ve kültürünün bir parçasıdır. Bu bize bir toplumun, bir medeniyetin ölüm ve öteki hayatla irtibatı hakkında çok net şeyler söylüyor. Kültürümüzde ölümle ilgili dini ve folklorik onlarca özlü söze bakılırsa buna hak verilecektir.”⁵

¹ <https://yayin.diyaret.gov.tr>

² Düşünen Şehir Dergisi; Sayı: 5, Mart 2018

³ <https://islamansiklopedisi.org.tr>

⁴ <https://www.eyupsultan.bel.tr>

⁵ <https://yenisafak.com>